

АНАЛІЗ ГЕРМЕНЕЎТЫЧНЫХ ПРЫНЦЫПАЎ І ФАРМУЛЯВАННЕ АСНОЎНЫХ ПАТРАБАВАННЯЎ

Священник
Михаил САМКОВ



Факультет теологии Европейского гуманитарного университета — 2004; Институт теологии Белорусского государственного университета — 2006; магистратура Института теологии БГУ — 2007; Общецерковная аспирантура и докторантура им. свв. равноап. Кирилла и Мефодия, (Москва) — 2014.

У 1980-я гг. у перакладазнаўстве адбыліся настолькі значныя змены, што некаторыя даследнікі нават называюць гэтую сітуацыю зменай парадыгм¹. Хаця не ўсё пагаджаюцца з такой высновай, аднак сітуацыя, у параўнанні з папярэднім перыядам, змянілася істотна. Да 1980-х гг. тэарэтыкі перакладу працавалі пераважна ў межах лінгвістычных тыпалогій, якія грунтаваліся на т.зв. кодавай тэорыі камунікацыі². У цэнтры ўвагі лінгвістычных падыходаў да перакладу былі лінгвістычныя аспекты тэксту, а пераклад у цэлым разглядаўся як аперацыя па пераклучэнні коду. Галоўным паняццем, якім аперавалі ў межах лінгвістычнай парадыгмы, было паняцце “эквівалентнасці”. У галіне біблейнага перакладу ў гэты перыяд дамінавала тэорыя дынамічнага (пазней - функцыянальнага) эквіваленту Ю. Найды. У пазьнейшых кнігах і артыкулах Найды назіраецца рух да соцыялінгвістыкі, да пытанняў функцыянавання перакладу ўнутры соцыюму, аднак, нягледзячы на гэта, ён так і не здолеў выйсці за межы лінгвістычнага падыходу.

Ужо ў канцы 1970-х гг. адбываецца паступовы адыход ад чыста лінгвістычных мадэлей і тэорый да функцыянальных і соцыякультурных аспектаў перакладу. Узнікла вялікая колькасць новых тэарэтычных падыходаў, сярод якіх можна вылучыць дэскрыптыўны падыход (descriptive translation studies)³, посткаланіяльны падыход (postcolonial studies)⁴, тэорыю рэлевантнасці (relevance theory)⁵, функцыяналісцкі падыход (functional approach)⁶ і інш.

Гэтыя змены не маглі не адлюстраватца як на тэорыі, так і на практыцы біблейнага перакладу. Пачынаючы з 1990-х гг. паяўляюцца асобныя артыкулы, кнігі і дысертацыйныя

даследванні, які разглядаюць магчымасць выкарыстання таго ці іншага тэарэтычнага падыходу да перакладу біблейных тэкстаў. Адным з найбольш перспектыўных для біблейных перакладчыкаў лічыцца якраз функцыяналісцкі падыход⁷.

У 1989-м г. была створана Біблейная камісія Беларускай Праваслаўнай Царквы (далей – БК БПЦ), асноўная задча якой – стварэнне царкоўнага перакладу Бібліі на беларускую мову. У найбліжэйшы час камісія павінна завершыць працу над перакладам Новага Запавету і неабходна будзе пераходзіць да працы па перакладзе Старога Запавету. На наш погляд, далейшая праца над перакладам абавязкова павінна праводзіцца з улікам тых тэарэтычных дасягненняў, якія адбыліся за апошнія дваццаць гадоў ня толькі ў галіне ўласна перакладу, але і ў біблеістыцы, лінгвістыцы, культуралогіі, антрапалогіі ды іншых дысцыплінах. У гэтым артыкуле мы б хацелі паказаць, як функцыяналісцкі падыход да перакладу (які часам называецца таксама тэорыяй скопасу) можа быць карысным пры стварэнні царкоўнага перакладу Бібліі на беларускую мову. Безумоўна, межы артыкулу не дазваляюць нам расказаць аб усім, таму мы паспрабуем асвятліць хаця б некаторыя аспекты.

Асабовая ўвага ў функцыяналісцкім падыходзе надаецца кантэкстуальным чыннікам камунікацыі, асаблівасцям таго свету і той культуры, у якой з’яўляецца, існуе і інтэрпрэтуецца тэкст. Тэорыя скопасу сцвярджае, што менавіта асаблівасці функцыянавання перакладу ў новай камунікатыўнай сітуацыі вызначаюць лінгвістычныя аспекты тэксту. Паводле функцыяналісцкага падыходу, пераклад ёсць дзеяй, якая скіравана на дасягненне пэўных камунікатыўных мэтаў. Кожная канкрэтная сітуацыя вызначае, што і як паведамляюць людзі. Няма ўніверсальных сітуацый, кожная з іх унікальна. Аўтар тэксту, як арыгінальнага, так і перакладнага, павінен улічваць асаблівасці той сітуацыі,

у якой знаходзіцца ягоная аўдыторыя, яе чаканні і магчымасці (калі аўтар жадае, каб камунікацыя была паспяховай). Толькі ў гэтым выпадку тэкст будзе функцыянаваць паўнаватрасна. Мэта, з якой ствараецца тэкст, вызначае стратэгію напісання тэксту і выбар адпаведных сродкаў. Тэкст, які дасягае пастаўленай мэты, можна назваць функцыянальным.

Мэта перкалду вызначае выбар перакладніцкага метаду і стратэгіі. Гэта азначае, што не існуе адзінага, ідэальнага метаду перакладу тэксту: заўсёды існуе два (ці больш) магчымых кірункі і перакладнік заўсёды мае рабіць гэты выбар. Галоўны крытэр для такога выбару – тая камунікатыўная функцыя (-ыі), для выканання якой(-іх) і ствараецца тэкст.

Гэта азначае, што функцыянальнасць тэксту вызначаецца прагматычнымі чыннікамі. Норд кажа аб гэтым так: “Функцыянальнасць ня ёсць нутраной ўласцівасцю тэксту. Гэтую ўласцівасць надае тэксту атрымальнік ў момант атрымання. Менавіта атрымальнік вызначае “як” тэкст будзе функцыянаваць для яго ў дадзенай спецыфічнай сітуацыі... Стваральнік тэксту выкарыстоўвае пэўныя вербальныя і/ці невербальныя «функцыянальныя маркеры», тым самым паказваючы на меркаваную камунікатыўную функцыю/і... Калі чытач прызнае і пазнае гэтыя функцыянальныя маркеры, ён можа прыняць тэкст як той, які неабходны для дадзенай мэты”⁸.

Перакладніцкае заданне (translation brief) ёсць адным з ключавых паняццяў у функцыяналізме. Яно змяшчае ў сабе асноўную інфармацыю аб меркаванай функцыі перакладу, ягонай аўдыторыі, часе і месцы выкарыстання, сродку рэпрэзэнтацыі і матывах. Іншымі словамі, перакладніцкае заданне задае асноўныя параметры функцыянавання перакладнага тэксту. Як правіла, тыя, хто замаўляе пераклад (у тым ліку і царкоўныя структуры) ня

ёсць спецыялістамі ў галіне перакладу. Таму звычайна яны фармулююць свае пажаданні ў самай агульнай форме. Задача перакладніка – сфармуляваць на падставе выказаных пажаданняў перакладніцкае заданне. Такім чынам, фармуляванне перакладніцкага задання – адзін з галоўных этапаў у працэсе перакладу.

Аднак для стварэння новага перакладу недастаткова толькі аднаго перакладніцкага задання. Галоўным чыннікам, які вызначае ўсе асаблівасці перакладнога тэксту, ёсць ягоная функцыя ў новай камунікатыўнай сітуацыі (далей КС). Перакладніцкае заданне задае толькі асноўныя параметры гэтай сітуацыі, але такой інфармацыі недастаткова. Каб стварыць новы пераклад, які быў бы функцыянальным і адэкватным у дадзенай КС, неабходна прааналізаваць асаблівасці самой КС, тобок таго сацыякультурнага кантэксту, у якім будзе функцыянаваць перакладны тэкст. Такім парадкам, перакладу мае папярэднічаць аналіз сукупнасці параметраў КС, якая вызначае яе спецыфіку. Толькі на падставе такога аналізу можна распрацаваць канкрэтныя метадалагічныя рэкамендацыі, якімі змогуць карыстацца усе перакладнікі таго ці іншага праекту.

Найбольш важным элементам КС ёсць меркаваная аўдыторыя перакладу. У папярэдні перыяд развіцця перакладазнаўства таксама адзначалася важнасць гэтага кампаненту, аднак яму не надавалася належнага значэння. Іншымі словамі, акт камунікацыі разглядаўся як перадача інфармацыі ў адным кірунку, а аўдыторыя проста “прымала” тэкст. Нядаўнія даследаванні паказалі, што перакладніцкая камунікацыя ёсць больш складаным працэсам узаемадзеяння розных удзельнікаў і аўдыторыя прыўносіць у тэкст свае ўласныя чаканні, каштоўнасці, нормы, дапушчэнні, досвед, перспектывы, кагнітыўныя рамкі. Усё гэта сільна ўплывае на тое паведамленне, якое яны ўспрымаюць, разумеюць і на якое рэагуюць⁹. У сваю чаргу,

гэта будзе уплываць на тое, якія сродкі будзе выбіраць перакладнік для рэпрэзентацыі тэксту.

Аналіз КС прадугледжвае наступныя крокі: апісанне асноўнай аўдыторыі, яе чаканні і герменеўтычныя прынцыпы, багаслоўскія погляды, асаблівасці моўнай і канфесійнай сітуацыі, адносіны да іншых перакладаў Бібліі, сацыяльныя функцыі перакладу. Як мы ўжо казалі вышэй, наша асноўная задача – паказаць перспектывы выкарыстання функцыяналісцкага падыходу пры рэалізацыі канкрэтнай перакладніцкай задачы, а дакладней – пры стварэнні перакладу Старога Завету для Беларускай Праваслаўнай Царквы. Мы паспрабуем прааналізаваць КС, у якой гэты пераклад будзе функцыянаваць, а таксама паказаць, як такі аналіз уплывае на метадалогію перакладу. Нажаль, межы артыкулу не дазваляюць нам правесці падрабязны аналіз, таму мы засярэдзімся ў асноўным на аналізе герменеўтычных прынцыпаў нашай аўдыторыі і паглядзім, як асаблівасці праваслаўнай герменеўтыкі ўплываюць на метадалогію перакладу.

ПЕРАКЛАДНІЦКАЕ ЗАДАННЕ

Ва ўступе да перакладу Евангелля паводле Матфея, які здзейсніла БК БПЦ, Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт так сфармуляваў асноўную задачу Камісіі: “... неабходна здзейсніць царкоўны пераклад, які павінен быць благаслаўлены Царквою для ўжытку за богаслужэннем...”¹⁰. І. Чарота адзначае, што сваю задачу-максімум БК БПЦ “бачыць у наступным:

<...> імкнуцца да таго, каб пераклады Свяшчэннага Пісання і богаслужбовых тэкстаў захоўвалі сваю сакральную існасць, значэнні арыгінала і прыдатнасць для паўнаwartаснага выкарыстання;

<...> арыентавацца на вынік, які б хоць неяк набліжаўся па саім значэнні да таго, што мае рускі Сінадальны пераклад, прыня-

ты рознымі хрысціянскімі дэнамінацыямі нягледзячы на тое, што ён выразна Праваслаўны ў сваім змесце;

выпрацоўваць такі *варыянт царкоўна-беларускай мовы*, які б не адмаўляў старажытнай славянскай традыцыі, а разам з тым і адпавядаў сучаснай кадыфікацыі” (*курсій аўтара*)¹¹.

У імпліцытнай форме гэтыя словы змяшчаюць асноўную неабходную нам інфармацыю, на падставе якой мы можам сфармуляваць папярэднее перакладніцкае заданне:

Нетэарэтычная фармулёўка: стварыць тэкст для ўжытку падчас богаслужэння ў Праваслаўнай Царкве, які б выкарыстоўваў сучасную беларускую мову, быў бы зразумелы для людзей і меў аўтарытэтны статус.

Тэарэтычная фармулёўка: стварыць афіцыйны біблейны тэкст БПЦ.

Аўдыторыя: беларускамоўныя вернікі БПЦ.

Функцыя тэксту: чытання падчас богаслужбаў, а таксама падчас усякага іншага выкарыстання ў кантэксте праваслаўнай богаслужбовай традыцыі. Гэта стандартны тэкст, які будзе выкарыстоўвацца падчас катэхізацыі і ў тэалагічных навучальных установах.

Асноўная мэта: перадача асноўных багаслоўскіх ідэй сучаснаму чытачу, які належыць да хрысціянскай грамады.

Спосаб рэпрэзентацыі: кніжнае выданне; неабходна ўлічваць тое, што падчас богаслужбаў біблейны тэкст у асноўным успрымаецца на слых.

АНАЛІЗ КАМУНІКАТЫўНАЙ СІТУАЦЫЇ

У перакладніцкім заданні акрэслены

асноўныя параметры той КС, у якой будзе функцыянаваць новы пераклад Старога Запавету на беларускую мову. Як мы можам бачыць з вышэйнаведзенай фармулёўкі, пераклад прызначаны, перш за ўсё, для літургічнага выкарыстання ў Беларускай Праваслаўнай Царкве. Таму далей мы гэты пераклад будзем пераважна называць літургічным. Акрамя ўласна богаслужбовага кантэксту, такі пераклад будзе выкарыстоўвацца таксама і ў багаслоўскіх навучальных установах, пры напісанні багаслоўскіх прац.

Характарыстыка аўдыторыі

Як мы ўжо казалі вышэй, асноўная аўдыторыя літургічнага перакладу Бібліі – гэта беларускамоўныя праваслаўныя вернікі, якія рэгулярна наведваюць храм, знаёмыя са Святым Пісаннем і царкоўнай традыцыяй ягонага тлумачэння. Звычайна, такія людзі альбо чуюць царкоўнаславянскі пераклад Пісання падчас богаслужэння, альбо чытаюць яго ў расейскім перакладзе (часцей за ўсё гэта т.зв. Сінадальны пераклад). Святое Пісанне так ці інакш тлумачыцца падчас пропаведзі ў храме, альбо падчас гутарак са святарамі. Але праваслаўным чатачам, як правіла, пры гэтым амаль недаступныя сучасныя экзегетычныя працы, якія падрабязна даследуюць тэкст Святога Пісання. Такія людзі жадалі б чуць падчас богаслужбаў і чытаць Біблію на беларускай мове.

Адзін з ключавых чыннікаў пры перакладзе – сукупнасць герменеўтычных перадумоў, з якіх сыходзіць аўдыторыя пры прачытанні тэксту. Веданне прыныпаў інтэрпрэтацыі тэксту, якія існуюць у той ці іншай традыцыі дазваляе перакладнікам, пры вырашэнні канкрэтных перакладніцкіх праблем, прымаць узважаныя і абгрунтаваныя рашэнні. Мы павінны зразумець, як успрымаецца Святое Пісанне ў праваслаўнай традыцыі. Да таго, наколькі перакладны тэкст будзе адпавядаць ўспрыняццю і чаканням

аўдыторыі, залежыць тое, ці будзе ён функцыянальным. Неабходна вызначыць асноўныя герменеўтычныя прынцыпы прачытання Бібліі ў Праваслаўнай Царкве і тыя чаканні, якія сфармаваныя гэтымі прынцыпамі. Аналіз герменеўтычных прынцыпаў, з якіх выходзіць гэтая аўдыторыя пры прачытанні тэксту дазволіць нам далей карэктна вызначыць перакладніцкую стратэгію.

Асноўныя герменеўтычныя прынцыпы

Біблія як Святое Пісанне

Перш за ўсё варта адзначыць, што для праваслаўных хрысціянаў Біблія – гэта не толькі помнік старажытнай блізкаўсходняй літаратуры, але – Святое Пісанне, тобок кніга, якая змяшчае Боскае Адкрыццё. Для праваслаўных хрысціянаў важным ёсць, перш за ўсё, багаслоўскі аспект Бібліі. Усе астатнія аспекты – мастацкі, рытарычны, гістарычны і г.д., адыходзяць на другі план у параўнанні з гэтым асноўным. Калі выкарыстоўваць тэрміналогію перакладазнаўства, дык можна сказаць, што галоўная функцыя такога перакладу – рэфэрэнцыяльная.

Боганатхнёнасць

Варта адзначыць, што для праваслаўнай Традыцыі Святое Пісанне – гэта “не непасрэднае адкрыццё, а пісьмовае сведчанне аб адкрыцці”¹². Гэта азначае, што “канцэпцыя Бібліі як Слова Божага адносіцца перш за ўсё да збаўчага паслання Пісання і не можа прымянацца літаральна да кожнага слова кожнай версіі Бібліі”¹³. Праваслаўную пазіцыю можна вызначыць як дынамічны погляд на боганатхнёнасць Пісання¹⁴. Гэта азначае, што Біблія паяўляецца ў выніку ўзаемадзеяння Бога і чалавека. Праваслаўныя не могуць прыняць механістычны погляд на боганатхнёнасць, калі святым аб’яўлялася кожнае слова Бібліі. За кожным біблейным аўтарам, як за актыўным удзельнікам богачалавечага ўзаемадзеяння, неабходна вызначыць

“уласную асобу, культурны кантэкст, разуменне з’яваў, літаратурнае майстэрства і ўзровень духоўнага прасвятлення”¹⁵. На метадалагічным узроўні гэта азначае, што літургічны пераклад Бібліі не абавязкова павінен быць літаральным у тым сэнсе, як гэтае слова разумелася яшчэ ў данавуковым падыходзе да перакладу.

Літургія як герменеўтычны ключ

Пераважным (хаця і не адзіным) кантэкстам, у якім Святое Пісанне ўспрымаецца ў праваслаўнай традыцыі – гэта богаслужэнне. Літургія ёсць супольным вопытам перажывання адкрыцця Бога і ўспамінам аб Яго збаўчых дзеях. У літургічным кантэксте Пісанне ўспрымаецца як адкрыццё Бога. Структура асноўнай богаслужбы Царквы – Таінства Эўхарыстыі – пакзвае на тое месца, якое Пісанне займае ў жыцці Царквы. Боская Літургія складаецца з дзвюх паслядоўных частак: Літургіі Слова і Літургіі Верных. У Літургіі Бог адкрываецца нам праз Сваё Слова, якое выражана ў Пісанні, а таксама ў Эўхарыстычных Цэле і Крыві.

Чытанне Святога Пісання – арганічная частка літургічнай дзеі. У літургічным кантэксте Біблія ўспрымаецца як моўная ікона Ісуса Хрыста. Ікона не падобная на звычайнае свецкае мастацтва, яна падпарадкоўваецца сваім асаблівым законам. Іканічная выява не павінна мець партрэтнага падабенства, а з’яўляецца свайго рода дзвярыма ў іншы свет. Ікона выяўляе ўжо новую, змененую рэальнасць. Менавіта таму яна не падобна на партрэт ці фатаграфію, якія адлюстроўваюць рэальнасць яшчэ ня змененага свету.

Калі Пісанне ўспрымаецца менавіта ў такой, іканічнай перспектыве, то гэта накладвае пэўныя патрабаванні да мовы перакладу. У літургічным кантэксте, напрыклад, наўрад ці будзе дапушчальны т.зв. функцыянальны эквівалент Ю. Нады. Функцыянальны

эквівалент будзе занадта экспліцытным і інтэрпрэтактыўным. Праваслаўнае богаслужэнне намагасца пазбягаць залішне эмацыйнай мовы. Акрамя таго, мова літургічнага перакладу павінна захоўваць магчымасць інтэрпрэтацый, выбар не можа рабіцца за слухача біблейнага тэксту.

Калі мы кажам, што Біблія, у пэўным сэнсе, нарадзілася ў літургічным кантэксце – настолькі ж верна сказаць, што Біблія шмат у чым вызначыла выгляд богаслужэння. Менавіта літургічны кантэксць вызначыў мову, вобразы і кампазіцыю Бібліі. У сваю чаргу, і Біблія значана паўплывала на форму богаслужэння, ейныя мову і структуру: акрамя чытання ўрыўкаў з Евангелля і апостальскіх пасланьняў, Біблія ляжыць у асновай літургічнай гімнаграфіі, якая парознаму выкарыстоўвае біблейныя тэмы і вобразы.

Гэтая сувязь паміж Святым Пісаннем і богаслужэнням азначае, што мова біблейнага перакладу павінна быць паслядоўна суданесена з мовай літургіі. Гэта прадугледжвае “пазнавальнасць” тэксту перакладу. Але трэба ўлічваць, што ў Беларусі адсутнічае ўстояная літургічная традыцыя на беларускай мове. У практычным плане гэта азначае, што шмат у чым мова перакладу будзе вызначаць тое, якой будзе мова богаслужэння.

Паколькі літургічны кантэксць ёсць першасным асяроддзем выкарыстання Святога Пісання, гэта азначае, што тэкст Пісання будзе прамаўляцца ўслых. У такім выпадку мова перакладу павінна быць асабліва рытмічнай, меладычнай, лёгка ўспрымацца на слых.

Акрамя ўласна літургічнага выкарыстання, Праваслаўная Царква выкарыстоўвае Пісанне і ў іншых кантэкстах, якія ў пэўным сэнсе звязаны з літургічным кантэкстам: гамілітычным, катэхізічным, малітоўным, багаслоўскім¹⁶.

Праваслаўнае ўспрыманне Бібліі шмат у чым сфармавана патрыстычнай традыцыяй экзэгега. Гэтай традыцыі ўласціва не столькі ўвага да гісторыка-філалагічнай праблематыкі, сколькі імкненне да хрысталагічнага і духоўнага прачытання Пісання. Гэта прыводзіць да пэўнага інтэртэкстуальнага прачытання тэксту. Таму асаблівую ўвагу пры перакладзе неабходна прыдзяліць інтэртэкстуальнай прыродзе арыгінальнага тэксту. Для нас самае галоўнае тут – гэта тое, што святыя айцы глядзелі на пісанне як свайго кшталту зачыненую і самадастатковую сістэму якая спасылаецца сама на сябе і якая напоўнена ўнутранымі інтэртэкстуальнымі сувязямі (*Scriptura sui ipsius interpres*)¹⁷. З пункту гледжання перакладу Бібліі, лепей казаць не аб перакладзе, які дакладна адлюстроўвае патрыстычную традыцыю інтэрпрэтацыі, а хутчэй аб такім перакладзе, які ўзгоднены з ёю.

Адказнасць за інтэрпрэтацыю

Спецыфічная праблема, яб якой у нашым аналізе неабходна сказаць хаця б некалькі словаў – гэта праблема інтэрпрэтактыўнай адказнасці. У розных рэлігійных традыцыях склаліся розныя ўяўленні аб тым, як размяркоўваецца праца па інтэрпрэтацыі біблейнага тэксту паміж Царкой, асобным вернікам і біблейным перакладнікам. У праваслаўнай традыцыі адказнасць за інтэрпрэтацыю тэксту ляжыць не на самім перакладніку і не на чытачу, а на Царкве як Цэле Хрыста. На практычным узроўне гэта азначае, што перакладнік не павінен даваць уласных інтэрпрэтацый, не ўзгодненых з царкоўнай традыцыяй. Гэта таксама азначае, што па магчымасці імпліцытная інфармацыя застаецца экспліцытнай. Неабходна ўлічваць, што бываюць розныя тыпы імпліцытнай інфармацыі – лінгвістычнага характару і культурнага; у нашым выпадку гаворка будзе весціся аб тым, што ў некаторых выпадках магчымая эксплікацыя

некаторай лінгвістычнай імпліцытнай інфармацыі, але не культурынай¹⁸.

*Узаемаадносінны паміж
Старым і Новым Запаветамі*

Яшчэ адным важным пытаннем для перакладніка ёсць узаемаадносінны паміж Старым і Новым Запаветамі. Даследнікі выдзяляюць розныя мадэлі узаемаадносін паміж гэтымі дзвюма корпусамі тэкстаў, якія існавалі ў гісторыі хрысціянства: канфліктная (маркіёнўская), тыпалагічная, алегарычная, “абяцанне - спаўненне”, “гісторыя збаўлення”, дыялагічная. Выбар той ці іншай базавай мадэлі будзе ўплывае на нашыя практычныя рашэнні.

Тое, што хрысціяне называць “Старым Запаветам”, у юдэйскай традыцыі называецца Танахам. Калі перакадаюць Танах, то ўлічваюць ягоную ўнікальнасць, непаўсторнасць гэтых старажытнагабрэйскіх тэкстаў, іхнюю незалежнасць ад хрысціянскай традыцыі. Калі ж мы называем гэтыя тэксты Старым Запаветам, значыць паказваем нейкае адзінства гэтага корпусу з Новым Запаветам. Аднак што гэта за сувязь? Мадэлі тыпалагічная і алегарычная паказваюць несамастойнасць старазапаветнага корпусу адносна новазапаветнага; узаемаадносінны паміж дзвюма корпусамі можна было б назваць “каланіяльнымі”. Стары Запавет у такім выпадку страчвае сваю самастойнасць, своеасаблівасць, ягоная адзіная мэта – падвесці чытачоў да Новага Запавету; адбываецца татальная хрысціянізацыя старазапаветных тэкстаў. У трох іншых мадэлях (“абяцанне - спаўненне”, “гісторыя збаўлення”, дыялагічная) Стары Запавет набывае (у рознай ступені) большую самастойнасць, падкрэсліваецца ягоная культурная і багаслоўская ўнікальнасць.

Адпаведна, перакладніцкая група павінна, пасля абмеркавання з царкоўнымі ўладамі і багаслоўскімі коламі, адказаць на гэтае пытанне. Ад гэтага адказу будуць залежыць

крокі перакладнікаў на практычным узроўні: напрыклад, як перакладаць імя Бога (יהוה), як перакладаць геаграфічныя назвы? Ці перадаваць יהוה як “Ягвэ”, “Адонай”, “Госпад”? Слова יהוה у Род 1:2 пры перакладзе з габрэйскай перадаваць як “дух” (тым самым падкрэсліваючы культурны канцэпт старазапаветнай эпохі), ці як “Дух” (тым самым адлюстроўваючы хрысціянскае прачытанне гэтага тэксту)? Першы варыянт перадае асаблівасці канцэптualaнага свету старазапаветнай эпохі, падкрэслівае асаблівасці той культуры; другі варыянт адлюстроўвае хрысціянскае прачытанне гэтага тэксту, якое ўзгоднена з дагматыкай Царквы, аднак пры гэтым зацямнаецца унікальнасць і своеасаблівасць свету старажытнага Ізраіля. Як гэтае ж слова יהוה перакладаць у іншых месцах, напрыклад у працоцкіх кнігах?

Тэкст

Цяпер мы можам перайсці ад кантэксту камунікацыі да самога тэксту. Які тэкст узяць у якасці асновы для перакладу Старога Запавету: масарэцкі тэкст (MT) ці Септуагінту (Септ)? На гэтае пытанне няма адназначнага і простага адказу. Мы бачым, што нават у межах расейскамоўнай праваслаўнай традыцыі былі розныя адказы: царкоўнаславянскі пераклад рабіўся часткова з Септуагінты, некаторыя кнігі перакладаліся з лацінскай; Сінадальны пераклад, які за апошнія стагоддзі стаў вельмі папулярным і аўтарытэтным, выконваўся з MT. Адказ на гэтае пытанне таксама павінны даць царкоўныя ўлады пасля кансультацый з багасловамі і бібліістамі. У сваім даследванні і ў межах гэтага артыкулу мы будзем карыстацца MT.

Мова

У гэтым пункце мы не хацелі б кранацца вельмі няпростай і часам балючай праблемы: ці павінны перакладнікі імкнуцца да стварэння нейкай асаблівай “царкоўна-

беларускай мовы”¹⁹? БК БПЦ адназначна адказвае на гэтае пытанне “так” і для стварэння такой мовы выкарыстоўвае рэсурсы царкоўнаславянскай мовы. Аднак такая пазіцыя не заўсёды станоўча ўспрымаецца носьбітамі беларускай мовы нават у межах БПЦ. Многія даследнікі і простыя вернікі лічаць, што беларускі пераклад мовы магчымы без выкарыстання царкоўнаславянскай спадчыны, сродкамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы і, магчыма, праз задзеянне рэсурсаў старабеларускай мовы.

Пакідаючы адказ на гэтае пытанне на будучыню, мы б хацелі звярнуць увагу на яшчэ адзін аспект моўнага пытання. Практычна ва ўсіх храмах Праваслаўная Царква ў Беларусі набажэнства дагэтуль здзяйсняецца ў асноўным на царкоўнаславянскай мове. Менавіты гэты чынік вызначае стылістыку праваслаўнага набажэнства і часцей за ўсё прадвызначае тыя стратэгіі, якія выкарыстоўваюцца пры перакладзе як Пісання, так і богаслужбаў. Царкоўнаславянская мова ўспрыммаецца як асабліва “ўзнёслая”, “урачыстая”, “музычная”. Такое ўспрыняцце гэтае мовы сфармавала асаблівыя патрабаванні і да перакладаў на сучасныя мовы. Царкоўны пераклад павінен таксама гучаць “ўзнёсла”, “урачыста”, “мілагучна”, інакш ён не будзе адпавядаць чаканням праваслаўнай аўдыторыі.

Безумоўна, можна і неабходна сказаць нашмат больш аб асаблівым стаўленні праваслаўных да Пісання і, адпаведна, да таго, якім павінен быць літургічны пераклад. Але для мэтай нашага артыкулу будзе дастатковым і таго, што сказана. Праваслаўным важна падкрэсліць, што Пісанне – гэта ікона, яна не належыць гэтаму свету, яна ёсць акном у духоўны свет. Неабходна перадаць іншасць Пісання адносна гэтага свету. Да гэтага неабходна дадаць асаблівы ўплыў царкоўнаславянскай мовы, якая сфармавала пэўныя патрабаванні, якія высоўваюцца да літургічнай мовы і, адпаведна, да літургічнага перакладу Пісання. Коротка

можна сказаць, што царкоўная аўдыторыя будзе чакаць дастаткова літаральнага перакладу з выкарыстаннем ўзнёслай лексікі і які, пры гэтым, будзе зразумелым і простым для ўспрыняцця на слых. Для падкрэслівання іншасці, іканічнасці Пісання можа быць задзейнічаны пласт старабеларускай лексікі.

Для нас Біблія – гэта, перш за ўсё, багаслоўскі тэкст, частка Боскага паслання. Хаця гэтае пасланне і выражаецца з дапамогай мастацкіх сродкаў, аднак больш важным будзе менавіта багаслоўскае значэнне. Мастацкія характарыстыкі будуць менш важнымі (хаця сказаць, што эстэтычнае вымярэнне тэксту зусім ня мае значэння, таксама нельга). Гэта азначае, што мастацкія рысы арыгіналу могуць адлюстроўвацца ў некаторай ступені. Галоўнае мэта: паведаміць людзям нешта важнае аб Богу і Яго адносінах з людзьмі.

Асноўныя патрабаванні да перакладу

Што ўсё гэта азначае для перакладніка? Як гэтыя асаблівасці праваслаўнай герменеўтыкі і камунікатыўнага функцыянавання перакладу могуць быць рэалізаваны ў канкрэтным праекце? Цяпер, зыходзячы з праведзенага аналізу, мы паспрабуем сфармуляваць асноўныя патрабаванні да царкоўнага перакладу Бібліі.

- 1) Царкоўны пераклад павінен улічваць праваслаўную багаслоўскую, экзэгетычную і літургічную традыцыю. Пераклад павінен быць узгодненым з патрыстычнай традыцыяй інтэрпрэтацыі Бібліі.
- 2) Царкоўны пераклад ёсць, перш за ўсё, перакладам літургічным. Менавіта праз судотык з літургічнымі тэкстамі звычайны вернік засвойвае багаслоўскае разуменне традыцыі, якое выражана ў Пісанні і ў творах Айцоў Царквы. Гэта азначае, што літургічны пераклад мае быць чуйным да

рэха і інтэртэкстуальным сувязям у тэкстах, у тым ліку і з багаслоўскімі тэкстамі канкрэтная традыцыі. Неабходна суадносіць тэкст перакладу з літургічнай традыцыяй і літургічнай тэрміналогіяй. Тэкст павінен быць “пазнавальным”, немагчыма радыкальнае моўнае “адчужанне тэксту” (“defamiliarization”, “unexpectedness”).

3) З іншага боку, пераклад павінен паказваць прыналежнасць тэксту ня толькі на прыналежнасць не проста іншай культуры, але іншаму анталагічнаму вымярэнню. Гэта тое, што мы С. Крысп назваў іканічнай перспектывай. У тэрміналогіі агульнай тэорыі перакладу мы маглі б зразумець гэты феномен як свайго роду адчужанасць (foreignization), якую мы можам назваць анталагічнай адчужанасцю.

4) Літургічны кантэкст, іканічная перспектыва і царскоўнаславянская мова богаслужбовай традыцыі высоўваюць асаблівыя патрабаванні да мовы перакладу. Мова як ікона: перш за ўсё не як гукавае або візуальнае нагадванне аб апісанай падзее, але як уцялеснены спосаб пранікнення ў духоўную сутнасць падзеі. У гэтым сэнсе ікона і Біблія функцыянауюць аднолькава: яны ёсць спосабамі дасягнення іншага ўзроўню рэчаіснасці, таінства веры. Практычна гэта азначае, што мова і рэгістр мовы павінны быць дастаткова высокага стылявога ўзроўню, каб можна было дасягнуць такога ўзроўню²⁰. Пераклад павінен гучаць асабліва “ўзнёсла”, “урачыста”. Пытанне толькі ў тым, за кошт якіх рэсурсаў будзе стварца гэтая ўзнёслаць? БК БПЦ спрабуе зрабіць гэта за кошт выкарыстання царкоўнаславянскай спадчыны. Аднак такая пазіцыя для многім падаецца, прынамсі, спрэчнай. Якія іншыя сродкі можна выкарыстаць для гэтай мэты? Магчыма, можна знайсці дадатковы рэсурс у старажытнабеларускай мовы.

5) Трэба ўлічваць і тое, што Біблія ў літургічным кантэксте ўспрымаецца на слых, а таму высоўваюцца асаблівыя патрабаванні да рытмікі і мелодыкі тэксту.

6) Літургічная традыцыя таксама намагаецца пазбягаць залішняй эмацыйнасці, якая ўласціва некаторым біблейным тэкстам. Гэта азначае, што і мова літургічнага перакладу Бібліі таксама павінна быць дастаткова нейтральнай, незмацыйнай.

7) Імпліцтнае лінгвістычнае значэнне арыгінала можа рабіцца экспліцытным, там дзе гэта неабходна. Імпліцытная культура інфармацыя арыгінала павінна захоўваць той самы статус і ў перакладзе. Такім патрабаваннем найбольш адпавядае “прамы пераклад” (direct translation) Э. Гутта²¹. Гэта таксама азначае, што літургічны пераклад Бібліі не абавязкова павінен быць літаральным у тым сэнсе, як “літаральнасць” разумелася ў данавуковы перыяд тэорыі перакладу²². Акрамя таго, калі ў арыгінальным тэксте сустракаецца са шмазначнасцю арыгінала, то гэтую шмазначнасць неабходна захаваць і ў арыгінале. Неабходна захоўваць магчымасць інтэрпрэтацый; перакладчык не можа рабіць выбар за чытача.

8) Пераклад таксама павінен захоўваць сваю актуальнасць для сучанага чытача, дапамагаць людзям змяняць свае жыцці. Такім чынам, неабходна захаваць у перакладзе апелятыўную функцыю арыгінала.

Для рэалізацыі гэтых прынцыпаў, перакладніцкая камісія павінна выбраць стратэгію, скіраваную на арыгінальны тэкст (source-text-oriented strategy). Найбольш адпаведным быў бы “прамы пераклад” Э. Гутта, асноўная мэта якога – захаваць асноўных камунікатыўных лінгвістычных ключоў; такі падыход таксама дазваляе выкарыстоўваць натуральныя сінтаксічныя сродкі мовы перакладу.

ПРАКТЫЧНАЯ РЭАЛІЗАЦЫЯ АСНОЎНЫХ ПРЫНЦЫПАЎ

Як гэтыя прынцыпы будуць рэалізоўвацца на практыцы? На дадзеным этапе немагчыма выдзеліць усе магчымыя практычныя праблемы, з якімі могуць сустрэцца перакладнікі. Аднак можна выдзеліць найбольш тыповыя праблемы і паспрабаваць паглядзець, як яны могуць вырашацца на падставае вышэйазначаных патрабаванняў.

Напрыклад, паколькі тэкст успрымаецца на слых, то сказы павінны быць дастаткова кароткімі; доўгія сказы можна разбіваць на два-тры карацейшыя, калі гэта можа аблегчыць успрыманне на слых.

Гукавая рэпрэзентацыя таксама патрабуе таго, каб захоўваліся паўторы слоў там, дзе яны ёсць у арыгінале; калі арыгінал быў прызначаны для аўдыё рэпрэзентацыі і таму выкарыстоўваў паўторы слоў, вобразаў і г.д. – гэта ж можна захаваць і ў перакладзе (безумоўна, калі такія паўторы будуць гучаць натуральна ў мове перакладу).

Літургічны тэкст Бібліі павінен пазбягаць залішняй эмацыйнасці, а таксама быць пазнавальным, не павінен “шакаваць” чытача. Так, некаторыя даследнікі называюць кнігу Ёну “атыповай” у корпусе прароцкай літаратуры Старога Завету²³. Мы зараз ня зможам пералічыць усе “атыповыя” рысы гэтага тэксту, але звернем увагу толькі на адзін прыклад. Так, самы пачатак кнігі ў пэнуым сэнсе “шакуе” чытача, паколькі пачынаецца кніга зусім “нетыпова”: **וְהָיָה כִּי־בָרַךְ יְהוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהָיָה הָאָרֶץ בְּרֹכֶת**. Слова **וְהָיָה** ёсць макрасінтаксічным маркерам, які часта пачынае новыя раздзелы ў апавяданні ці нават новыя кнігі. Асноўны функцыя гэтага дзеяслова – падкрэсліць узаемасувязь дзвюх раздзелаў, іхную храналагічную паслядоўнасць. Так, гэты дзеяслоў можа злучаць дзве кнігі разам: у такім выпадку апавяданне адной кнігі з’яўляецца храналагічным развіццём апавядання папярэдняй кнігі (кніга Ісуса Навіна

ёсць працягам кнігі Другазаконня; кніга Суддзяў ёсць працягам кнігі Ісуса Навіна і г.д.). Слова **וְהָיָה** пачынае цэлы шэраг біблейных кніг. Аднак у такіх выпадках за дзеясловам ідзе акалічнасць часці ці месца, у якіх будзе разгортвацца дзеянне кнігі²⁴. Калі дзеяслоў **וְהָיָה** выкарыстоўваецца ў адным з раздзелаў унутры кнігі, то токсама для таго, каб злучыць апавяданне ў адно цэлае. Такім чынам, дзеяслоў **וְהָיָה** хутчэй паказвае працяг папярэдняга апавядання, а не пачатак радыкальна новага.

Аднак выкарыстанне дзеяслова **וְהָיָה** у самым пачатку цэлай прароцкай кнігі – цалкам нечакана і нетыпова. У кнізе Ёны не падаецца ніякая інфармацыі аб часе і месцы падзей; мы не бачым нейкай натуральнай храналагічнай ці тэматычнай сувязі гэтай кнігі з папярэдняй кнігай прарока Аўдзія. Іншымі словамі, складваецца ўражанне, нібы кніга Ёны, паводле выказвання Ben Zvi, пачынаецца *in media res*²⁵. Зхутчэй за ўсё, улічваючы чакані, якія былі звязаныя з жанрам прароцкай літаратуры, Ёна 1:1 было напісана так, каб выклікаць у чытачоў пачуццё невыкананых чаканняў. Аўтар пакінуў сваю аўдыторыю ў здзіўленні: што недасказана? Працягам чаго, якой гісторыі ёсць кніга Ёны? Акрамя таго, магчыма, выкарыстанне неканвенцыйнай мовы ў пачатку кнігі таксама прадугледжвае неканвенцыйны, “атыповы” характар усёй кнігі²⁶.

Што ж рабіць перакладніку, асабліва таму, які стварае літургічны пераклад? З аднаго боку, кніга нетыповая, яна шакуе слухача; аднак літургічны кантэкст патрабуе таго, каб гэты “шок” быў зведзены да мінімуму. У іншым выпадку гэты нестандартны пачатак кнігі можна было перадаць праз выкарыстанне шматкроп’я ў пачатку кнігі, што таксама прыцягвала б увагу сучаснага чытача: “... Было слова Господняе да Ёны”. Але ж у аўдыяльным кантэксте шматкроп’я не перадасі. Улічваючы ўсе акалічнасці, у літургічным кантэксте пачатак гэтай кнігі, хутчэй будзе больш канвенцыйным.

Можна перакласці гэтую фразу або праз дзеяслоўны выраз “Было слова Госпада да Ёны”, ці ўвесці абставіны часу “Аднойчы было слова Госпада да Ёны”.

Адной з адметных стылыстычных асаблівасцяў кнігі Ёны ёсць выкарыстанне варыяцый і паўтораў. Варыяцыі – гэта мэтанакіраваныя адступленні ад нормаў і разнастайнасць формаў падобных ці паралельных тэкстуальных элементаў. Адна з задач гэтай літаратурнай тэхнікі – стварэнне датаковых сэнсаў і канатацый, падкрэсленне некаторых тэм і вобразаў, стварэнне эмацыйнай насычанасці і інтэнсіфікацыі дзеянняў. Другая тэхніка – паўтор некаторых лінгвістычных элементаў у розных раздзелах адной і той самай кнігі; выкарыстоўваецца, пераважна, для стварэння адзінства тэкста, для злучэння розных структурных элементаў. Так, у кнізе Ёны 1:4, 1:11 і 1:13 апісваецца бура, якая ўзнялася на моры: ... וַיִּהְיֶה הַיָּם הַגָּדוֹל רֹחַ-גְּדוֹלָהּ (1:4); אֶל-הַיָּם וַיְהִי סַעַר-גְּדוֹל בַּיָּם ... (1:11); הַיָּם הַגָּדוֹל וְסַעַר ... (1:13).

Расейскія біблейныя пераклады (Расейскага Біблейнага Таварыства (РБО) і Міжнароднага Біблейнага Таварыства (МБО)) так перадаюць гэтыя вершы:

	РБО	МБО
1:4	Но Господь наслал на море большой ветер, и начался сильный шторм.	Но Господь навел на море страшный ветер, и поднялся такой сильный шторм...
1:11	... Шторм-то усиливается	Море бушевало все сильнее и сильнее...
1:13	...шторм все усиливался	...море бушевало еще сильнее

Мы бачым, што пераклад МБО ужывае словы, якія маюць больш насычанае эмацыйнае адценне, больш інтэнсіўныя па

сваім значэнні дзеясловы і прыметнік: “страшный ветер”, “такой сильный шторм”, “бушевало все сильнее и сильнее”, “бушевало”. Пераклад РБО выглядае эмацыйна больш стрыманым; у ім выкарыстоўваюцца словы, якія ў пэўнай ступені можна назваць “нейтральнымі”: “большой ветер”, “сильный шторм”, “усиливается”, “усиливался”. З аданаго боку, арыгінальны тэкст падкрэслівае тое, што бура паступова ўзмацнялася на моры і пераклад МБО гэтае патсуповае ўзмацненне падкрэслівае даступнымі сродкамі расейскай мовы. Аднак літургічны кантэкст намагаецца пазбягаць залішняй эмацыйнасці, таму пераклад кшталту таго, што мы знаходзім у МБО, наўрад ці будзе нармальна ўспрыняты падчас богаслужэння. Таму лепей ужыць менш эмацыйна афарбаваныя словы, якія, тым не менш, перадаюць напружанасць сітуацыі: “Але Господь наслал на мора мощны вецер і пачалася ў моры вялікая бура” (1:4), “... мора працягвала хвалявацца” (1:11); “мора бушавала ўсё болей і болей”.

Безумоўна, можна прывесці нашмат больш канкрэтных практычных праблем і спосабы іхняга развязання. Аднак і таго, што было сказана, здаецца, дастаткова для таго, каб праілюстраваць нашыя тэзы.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Сучасная тэорыя перакладу патрабуе ад перакладніка сур’ёзнай падрыхтоўкі не толькі ўласна ў лінгвістычнай галіне, тобок ён не толькі павінен добра ведаць мову арыгінальнага тэкста. Не менш важным ёсць добрае валоданне мовай перакладу і, акрамя гэтага – умненем перадаваць сэнс сродкамі гэтай мовы (як ня дзіўна, першае зусім не абавязкова азначае другое). Гэта таксама азначае, што перакладнік павінен добра валодаць тэорыяй перакладу.

Функцыяналісцкі падыход да перакладу ёсць, на наш погляд, адным з найбольш перспектыўных у галіне біблейнага пе-

ракладу. Тэорыя скопасу дапамагае перакладнікам прымаць абгрунтаваныя рашэнні на ўсіх этапах працэсу перакладу. Ключавым паняццем, якое вызначае ўвесь перакладніцкі працэс, ёсць функцыя перакладу ў новым сацыякультурным кантэксце. Менавіта таму функцыяналісцкі падыход патрабуе ад перакладнікаў падрабязнага аналізу прагматычных і герменеўтычных чыннікаў камунікатыўнай сітуацыі. Менавіта на падставе такога аналізу прымаюцца ўсе наступныя рашэнні як на макра-, так і на мікра-узроўнях. Такі падыход дае магчымасць перакладніку прымаць рашэнні, абгрунтаваныя не ягонымі ўласнымі ўпадабаннямі, але аб'ектыўнымі патрабаваннямі камунікатыўнай сітуацыі. Гэта, натуральна, не азначае, што з працэсу перакладу выдаляецца творчасць, майстэрства і інтуіцыя. Наадварот, функцыяналісцкі падыход дае магчымасць перакладніку праявіць усе свае найлепшыя якасці, не толькі тэхнічныя, але і творчыя здольнасці.

Першасным кантэкстам успрыняцця царкоўнага перакладу Бібліі ёсць богаслужэнне, таму такі пераклад можна назваць літургічнымі перакладам. Асаблівасці літургічнай камунікатыўнай сітуацыі ў Беларускай Праваслаўнай Царкве патрабуюць асаблівага тыпу перакладу, які б, з аднаго боку, перадаваў прыналежнасць біблейнага тэксту да іншага анталагічнага вымярэння, а з іншага – захоўваў бы актуальнасць тэксту Святога Пісання для сучасных хрысціян. Аналіз аднаго са складнікаў літургічнай камунікатыўнай сітуацыі – герменеўтычных прынцыпаў праваслаўнай традыцыі прачытання Бібліі, а таксама аднаго з прагматычных чыннікаў (мова) – дазволіў нам вызначыць асноўныя патрабаванні да літургічнага перакладу. На падставе такіх патрабаванняў можна распрацоўваць канкрэтныя практычныя парады і рэкамендацыі для перакладнікаў, якія будуць працаваць з тэкстам.

Спадзяемся, што наша невялікае даследаванне будзе цікавым і карысным БК БПЦ і ў свой час спатрэбіцца пры стварэнні літургічнага перакладу Старога Запавету на беларускую мову.

БІБЛІЯГРАФІЯ

1. Ben Zvi. Sings of Jonah. Reading and Rereading in Ancient Yehud / Ben Zvi - Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003.
2. Blackburn P. L. The Code Model of Communication. A Powerful Metaphor in Linguistic Metatheory / P. L. Blackburn – Dallas: SIL International, 2007.
3. Crisp S. Sacrality, Authority and Communitary as Essential Criteria for an Orthodox Bible translation / S. Crisp // The Messenger. – 2008. — № 6.
4. De Vries L. Bible Translations: Forms and Functions / L. de Vries // The Bible Translator. – 2001. — Vol. 52 № 3. — P. 306-319.
5. Gutt E. Translation and relevance: cognition and context (2nd ed) / E. Gutt — Manchester: St. Jerome Publishing, 2000.
6. McElhanon K. A. From Word to Scenario: The influence of Linguistic Upon Models of Translation / K. A. McElhanon // Journal of Translation. – 2005. — № 3. – P. 29-67.
7. Nord, Ch. Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained / Ch. Nord – Manchester: St. Jerome Publishing, 1997.
8. Nord Ch. Manipulation and Loyalty in Functional Translation / Ch. Nord // Current Writing. – 2002. — Vol. 14, № 2. – 2002. – P. 32-44.
9. Smith K. G. Direct translation: Striving for Complete Resemblance // K. G. Smith // Conspectus. – 2008. — № 5. — P. 169-184.

10. Snell-Hornby M. *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints* / M. Snell-Hornby — Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2006.

11. Sperber D. and Wilson D. *Relevance: Communication and Cognition* / D. Sperber and D. Wilson — Oxford: Basil Blackwell, 1986.

12. Toury, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury — Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

13. Tribble Ph. *Rhetorical Criticism: Context, Method, and the Book of Jonah*. / Ph. Tribble — Minneapolis: Fortress Press, 1994.

14. Tymoczko M. and Genzler E. (eds.). *Translation and Power* / M. Tymoczko and E. Genzler (eds) — Amherst, Massachusetts: University of Massachusetts Press, 2002.

15. Wendland E. *Towards a "literary" translation of the Scriptures: With Special Reference to a "poetic" rendition* / E. Wendland // *Acta Theologica Supplementum*. — 2002. — № 2. — P. 164 – 201.

16. Самков М., свящ. *Теория скопоса / свящ. М. Самков // Скрижали*. — 2011. — № 2. — Минск: Ковчег — С. 139-152.

17. Стилианопулос Т. *Новый Завет: православная перспектива. Писание, предание, герменевтика* / Т. Стилианопулос — Москва: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008.

18. Чарота І.А. *Беларуская мова і Царква* / І. А. Чарота — Минск: Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2000.

ЗАЎВАГІ:

¹ Гл. Snell-Hornby M. *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints* / M. Snell-Hornby — Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2006.

² Гл. Blackburn P.L. *The Code Model of Communication. A Powerful Metaphor in Linguistic Metatheory* / P. L. Blackburn — Dallas: SIL International, 2007. McElhanon K. A. *From Word to Scenario: The influence of Linguistic Upon Models of Translation* / K. A. McElhanon // *Journal of Translation*. — 2005. — № 3. — P. 29-67.

³ Гл., напр. Toury, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / G. Toury — Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

⁴ Гл., напр. Tymoczko M. and Genzler E. (eds.). *Translation and Power* / M. Tymoczko and E. Genzler (eds) — Amherst, Massachusetts: University of Massachusetts Press, 2002.

⁵ Гл., напр. Sperber D. and Wilson D. *Relevance: Communication and Cognition* / D. Sperber and D. Wilson — Oxford: Basil Blackwell, 1986. Gutt E. *Translation and relevance: cognition and context* (2nd ed) / E. Gutt -Manchester: St. Jerome Publishing, 2000.

⁶ Nord, Ch. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained* / Ch. Nord — Manchester: St. Jerome Publishing, 1997.

⁷ Адзін з нашых артыкулаў мы прысвяцілі кароткаму разгляду асноўных тэарэтычных прынцыпаў функцыяналісцкай мадэлі, прапанавай К. Норд. Гл. Самков М., свящ. *Теория скопоса / свящ. М. Самков // Скрижали*. — 2011. — № 2. — Минск: Ковчег — С. 139-152.

⁸ Nord Ch. Manipulation and Loyalty in Functional Translation / Ch. Nord // *Current Writing*. – 2002. — Vol. 14, № 2. – 2002. – P. 2-3.

⁹ Гл. Wendland E. Towards a “literary” translation of the Scriptures: With Special Reference to a “poetic” rendition / E. Wendland // *Acta Theologica Supplementum*. — 2002. — № 2. — P. 183-184.

¹⁰ Евангелие Господа нашего Иисуса Христа на четырех языках – эллинском, славянском, российском и белорусском, с параллельными местами. – Минск: Белорусский Экзархат, 1991. – С.3.

¹¹ Чарота І.А. Беларуская мова і Царква / І. А. Чарота — Минск: Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2000. - С. 118.

¹² Стилианопулос Т. Новый Завет: православная перспектива. Писание, предание, герменевтика / Т. Стилианопулос – Москва: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008. – С. 38.

¹³ Тамсама. – С. 40.

¹⁴ Тамсама. — С. 40-41.

¹⁵ Тамсама.

¹⁶ Тамсама. – С. 66-68.

¹⁷ Crisp S. Sacrality, Authority and Communitality as Essential Criteria for an Orthodox Bible translation / S. Crisp // *The Messenger*. – 2008. — № 6. — P.5.

¹⁸ Тут мы вымушаны абмежавацца больш агульнымі выразамі, не ўваходзячы ў дэталёвы разгляд розных тыпаў імпліцытнай інфармацыі.

¹⁹ Гл. Чарота І.А. Беларуская мова і Царква. Абгрунтаванню такой неабходнасці прысвечана ўся гэтая кніга.

²⁰ Crisp S. Sacrality, Authority and Communitality... — P. 7.

²¹ Гл. Gutt. E. Relevance and Translation... і таксама Smith K. G. Direct translation: Striving for Complete Resemblance // K. G. Smith // *Conspectus*. – 2008. — № 5. — P. 169-184. У гэтым артыкуле мы таксама ня можам падрабязней асвятліць гэтую тэзу, але паспрабуем зрабіць гэта ў адным з наступных артыкулаў.

²² Само паняцце “літаральнасці”, насамрэч, ня ёсць такім простым і зразумелым, як можа здавацца на першы погляд. “Літаральны” пераклад можа абазначаць вельмі розныя тыпу перакладу. Гл., напрыклад, De Vries L. Bible Translations: Forms and Functions / L. de Vries // *The Bible Translator*. – 2001. — v. 52. № 3. — P. 306-319. Пар., напрыклад, пераклады Акілы, Септуагінты, Тэадаціёна, Сінадальны і інш., якія ўсе называюцца “літаральнымі”, але “літаральнасць” у гэтых перакладах рэалізуецца вельмі па-рознаму.

²³ Гл. Ben Zvi. Sings of Jonah. Reading and Rereading in Ancient Yehud / Ben Zvi — Sheffield: Sheffield Academic Press, 2003. – P. 81-98.

²⁴ Гл. Ис. Нав. 1:1, Суд. 1:1, 1 Сам 1:1-3, 2 Сам 1:1, Руфь 1:1, Эсф. 1:1.

²⁵ Ben Zvi. Sings of Jonah... – P. 46.

²⁶ Tribble Ph. Rhetorical Criticism: Context, Method, and the Book of Jonah. / Ph. Tribble — Minneapolis: Fortress Press, 1994. – P. 125.